

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Trefort Ágoston és a középiskola.

A *M. P.* (1917 : 363. l.) röviden idézett már néhány jellemző adatot *Berzeviczy Albertnek* Trefortról előadott megemlékezéséből; ¹ itt most olvasóink figyelmébe ajánljuk érdekes adatokkal telt beszédének azt a részletét, amely a középiskolai törvényre vonatkozik.

«Trefort — írja Berzeviczy — mindjárt minisztersége első évében benyújtott egy középiskolai törvényjavaslatot, mely keresztül is ment az osztályokon, de az 1872—75-iki országgyűlésen nem került többé tárgyalás alá. Azután megújította kísérletét úgy az 1875—78-iki, mint a 78—81-iki országgyűlésen, mindkétszer eredménytelenül, előbb a kiegyezési kérdések előtérbe nyomulása, majd felekezeti féltékenységek s a közeledő választásokra való tekintetek miatt. Az 1881-iki országgyűlést megelőzőleg a miniszter választói előtt kifakadt a «komédia» ellen, melyet a javaslattal évek óta úznak s követelte, hogy annak már egyszer vége legyen. Újra benyújtotta javaslatát, az a közoktatási bizottsághoz utasítottatott, mely üléseit a felmerült kívánságnak megfelelően a felekezeti hatóságok képviselőinek s kiváló tanügyi szakférfiaknak meghívásával enquêteszerűen kibővítette. A bizottságnak ekkoriban Baross Gábor volt elnöke, ki még fiatal ember volt, inkább a megyei adminisztráció s az általános politika kérdéseiben jártas, de aki ritka tapintattal s ügyességgel, egyúttal eréllyel és tekintéllyel vezette az érdekes gyülekezet tanácskozásait. A tanácskozás azonban megint eredménytelennek mutatkozott, mert amikor a bizottság, az enquete befejezése után 1882 március 22-ikén a törvényjavaslatot tárgyalás alá vette, az az általánosságban való elfogadás kérdésénél a legellentétebb felekezeti álláspontok találkozása következtében két szavazattal megbukott. Trefort felháborodott ugyan, de

¹ *Trefort Ágoston emlékezete.* Születésének 100. évfordulója alkalmából *Berzeviczy Albert* akadémiai elnöktől. Arcképpel. Bpest, 1917, M. T. Akadémia, n 8°, 21 l., ára 1 K. (Akad. Emlékbeszédok XVII. k. 14. sz.)

hajlandó lett volna épp oly hamar napirendre térni e balsiker fölött is, mint az előbbieket fölött; azonban volt valaki, aki a dolgot érzékenyebben s komolyabban vette s ez Baross Gábor volt. Lemondott a bizottsági elnökségről, ami eléggé hatásos demonstráció volt s meg nem szűnt a törvényjavaslat kérdését napirenden tartani s annak újra felvételét ismert erélyével szorgalmazni. Ősszel szűkebb összejöveteleket tartottunk, — melyekben már akkor nekem is részem volt, mert az új ülőszakra engem is beválasztottak a közoktatásügyi bizottságba — s azokon megállapítottuk azokat a módosításokat, melyek kilátást nyújtottak a javaslatnak a bizottság által való elfogadtatására. Csak a miniszter határozott állásfoglalása volt még hátra, amelynek elérése végett elmentünk Treforthoz, ki bennünket gyöngélgédesen ágyban fogadott; ez a véletlen körülmény döntő fontosságúvá lett a javaslat sorsára nézve, mert ha a miniszter akkor fenn jár, nyugtalan természete, mely már unta a javaslat körüli sok herce-hurcát, bennünket talán lerázott volna; így azonban, ágyban fekvé foglyunk volt, Baross hajthatatlanul sürgette a megállapodást, amely létre is jött, a javaslat — általunk átdolgozva — 1883 januárjában ismét a bizottság elé került, ott februárban letárgyaltattuk, márciusban a ház napirendre tűzte s hosszú, gyakran szenvedélyes, de mindvégig magas színvonalú vita után — melyben Trefort fényesen képviselte a kormány álláspontját — a képviselőház nagy többséggel elfogadta azt.

«Azonban nagyon csalódtak azok, akik talán azt hitték, hogy a törvény megalkotása által a középiskolai kérdés általában nyugvópontra jutott. Nyugvópontra jutottak igenis a középiskolák rendtartásának, igazgatásának, felügyeletének és ellátásának kérdései. A politikai radikálizmussal és nemzetiségi szeparatizmussal szövetkezett felekezeti féltékenységeknek azok a fenyegetései, melyeket a vitában hallottunk, a gyakorlatban üres frazeológiának bizonyultak. Az állami felügyelet érvényesítése egyáltalán nem ütközött nagyobb akadályokba s kivált mióta a felekezetek megtalálták a módját annak — ami talán nem is volt a törvényhozás eredeti intenciója — hogy minden további jogmegosztás nélkül beruházási segélyeket is kapjanak s így tényleg a teher nagyobb részét áthárítsák az államra anélkül, hogy csak egyetlenegy esetben is a rendelkezési jogot elvesztették volna: azóta szent a béke és zavartalanul folyik a nagyrészben államköltségen való felekezeti középiskolai oktatás az országban.

«Amit azonban a törvény végleges megállapodásra nem juttatott, az magának a tanrendszernek a kérdése és aki legkevésbé mutatott hajlandóságot ezt a napirendről levenni, az maga a miniszter volt. Már 1885 őszén választóihoz intézett nyílt levelében kikelt gimnázium-

ziumaink nagy részének rosszasága s az ifjúságnak a gimnáziumokba való mértéktelen tódulása — e «nemzeti betegség» ellen, melyet ő «febris gymnasialis nervosa stupidá»-nak nevezett el. Kevéssel később. Pirquet osztrák képviselőhöz intézett nyílt levelet, melyben halaszthatatlannak mondta a gimnáziumi oktatás reformját s azt nemzetközi megegyezés útján óhajtotta megállapíttatni. 1886 márciusában pedig ajánló előszavával kiadatta magyar fordításban Raoul Frarynak «*La question du latin*» című, akkoriban nagy feltűnést keltett könyvét, mely szellemes filippika volt a klasszikus nyelvek és irodalmak középiskolai oktatása ellen s a földrajzot kívánta a középiskolai képzésgerincévé tenni.

«Trefort utóbb maga meghökkent ezen újabb agitátori tényeinek a hatásától s egy cikkben tiltakozott az oly gyermekes föltevések ellen, hogy már most a középiskolai törvény revideáltatni fog, a görög nyelv tanítását meg fogják szüntetni, a klasszikus filológusok állás nélkül fognak maradni stb. Védelmére kelt a klasszikus tanulmányoknak, de hirdette a modern nyelvek és irodalmak művelő erejét is és álláspontját olykép körvonalozta, hogy «a gimnáziumokban azok maradjanak, kiknek tehetségük s kedvük van a magasabb műveltséghez s kiknek szükségük van a klasszikus műveltségre». Ezért — úgymond — az alsó osztályokban kell szigorúan eljárni, hogy szegény szülők tehetségtelen gyermekei ne jussanak a latin iskolába; menjenek azok a reál- vagy polgári iskolába, a gimnáziumot azonban ne vetköztessük ki természetéből, hivatásából; az összezavarással nem érjük el a célt, sem az egyik, sem a másik irányban.

«Trefort e felfogása szempontjából ítélve, alig hiszem, hogy neki e kérdésnek azóta észlelhető fejlődésében nagy öröme telnék, ha élne. Ha ő már a maga idejében, mikor Magyarországon csak 151 gimnázium volt 35,803 tanulóval, febris gymnasialis miatt panaszkodott, helytelenítette, hogy minden mezőváros gimnáziumot akar, a latin iskolákba való tódulásban a kézimunka, az ipari hivatás megvetésének káros jelét látta, mit mondana most, mikor a gimnáziumok száma nálunk az akkori 151-ről 188-ra s a gimnáziumi tanulóké majdnem kétszeresre, vagyis 35.803-ról 64,724-re emelkedett! Az a jelenség is aligha számíthatna az ő helyeslésére, hogy nálunk azért, mert a közönség szerelmes a gimnázium nevébe, — de csakis ebbe! — amit a minden igaz ok nélkül így nevezett «munkásgimnázium», sőt a már fölmerült «parasztgimnázium» elnevezése is tanúsít, a gimnázium igyekszik mindinkább a nagyközönség szájaíze szerinti mindegyre jó középiskolává átalakulni.»

Berzeviczy Albertnek ez a megemlékezése felújítja azt a régi kívánságunkat, hogy bár minél több ilyen, személyes emlékeket fel-

táró, hiteles adalékunk volna nevelésünk legújabb történetéhez. Becses anyagot nyújtanának az ilyenek nemcsak azoknak, akik az eszmék és intézmények történetét kutatják, hanem azoknak is, akik eszmék érvényesítésére, intézmények fejlesztésére hivatottak. Trefort életének itt közölt adatai világosan mutatják azokat az apró-cseprő mozzanatokot, amelyeken nagy tervek és jó szándékok meghiusulhatnak vagy módosulnak. Minél több ilyen adat jut nyilvánosságra, annál tisztábban láthatjuk köznevelésünk fejlődésének igazi mozgatóit. Berzeviczy-füzete hasznos példamutatás és igen tanulságos olvasmány. i.

Martini és az osztrák közoktatásügy.¹

A XVIII. század vége felé a kornak reform-vágya a Habsburg-dinasztia autokratikusan kormányzott örökös tartományaiban is kezdte szárnyait bontogatni. A *népnevelés* és általában a *közoktatásügy* terén ez a reform-szellem legelőször Mária Terézia alatt vált érezhetővé. Utána azonban II. József korlátlan autokratizmusa a szabadabb irányú reformtörekvéseket ezen a téren is teljesen visszaszorította és csak II. Lipót uralkodása alatt bonthatta ki végre ez a szabad szellem rövid időre szárnyait. Ámde mint derűre ború, úgy következett e felvilágosodott, de amellét a túlzásoktól is távoleső, jóindulatú császár uralmára ismét I. Ferencnek reakciós kormánya, mely azután a Lipót alatt elért eredményeket a népnevelés és közoktatásügy terén újból megsemmisítette és a szabadabb irányzatok újraébredését osztrák szomszédainknál jó időre lehetetlenné tette. Az osztrák tanügynek, még pedig elsősorban az ottani *felső oktatásnak* Ferenc alatt véget ért ez a rövid reformkorszakát, melyet majdnem kizárólag II. Lipótnak bizalmasa, a nagyszombati egyetemen használt természetjoga révén (De lege naturæ positiones, Viennæ, 1762.) nálunk is jól ismert *Martini* irányított, tárgyalja Adler, bécsi egyetemi professzornak legújabb érdemes munkája.

Az osztrák — s vele együtt a magyar — tanügy reformálására a közvetlen indítóokot a *Jézus-társaságnak* eltörlése szolgáltatta, mely 1773-ban XIV. Kelemen pápa «Dominus ac Redemptor noster» kezdetű bullája alapján következett be. E pápai rendelkezés az államot gyors cselekvésre kényszerítette: a jezsuiták vezetése alatt állott iskolákba új tanerőket kellett állítani, de egyben a rend felszabadult

¹ Dr. Sigmund Adler: *Die Unterrichtsverfassung Kaiser Leopolds II. und die finanzielle Fundierung der österreichischen Universitäten nach den Anträgen Martinis.* — Wien u. Leipzig, 1917, Franz Deuticke, 153 l.